

ОСНОВНІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ

Олена КМІТЬ,

канд. пед. наук, доцент, зав. кафедри
іноземних мов та методики їх викладання
у початковій школі

Віднедавна в Україні іноземна мова (ІМ) стала обов'язковим навчальним предметом у початковій школі [1, 3–13]. У 12-річній школі ІМ вивчається з другого класу, що є ознакою існування соціального інтересу до її вивчення і підтвердженням важливості цього предмета для реалізації перспективних завдань розвитку особистості.

Результати сучасних методичних досліджень свідчать, що систематичне вивчення ІМ у початковій школі корисне всім дітям незалежно від їхніх стартових можливостей, оскільки воно позитивно впливає на розвиток психічних функцій молодшого школяра (пам'ять, увагу, мислення, сприймання, уяву) і стимулює розвиток загальнонавчальних умінь. При цьому діти краще усвідомлюють явища власної національної культури порівняно з культурою країни, мова якої вивчається. В учнів другого класу добре розвинені пам'ять, особливо слухова короткочасна, слухова увага, здібність до імітації, наслідування, мисленнєві й пізнавальні процеси, рефлексія, творча уява. У дітей цього віку сформувалися навички свідомого оперування рідною мовою, загальнонавчальні вміння. На відміну від першокласників вони володіють більшим колом понять, якими оперують на уроці. Зрослі інтелектуальні можливості другокласників створюють належне підґрунтя для сприйняття і засвоєння соціокультурної інформації, якою має бути насичений зміст навчання ІМ, якщо останнє дійсно спрямоване на оволодіння учнями міжкультурним іншомовним спілкуванням [2, 23].

Аналіз чинних документів, які стосуються шкільної іншомовної освіти, дав змогу уточнити одну з основних сучасних тенденцій навчання англійської мови (АМ) у початковій школі – його комунікативну спрямованість, відповідно до Концепції навчання іноземних мов, оскільки у навчальних програмах з ІМ пріоритетним визначено комунікативно орієнтований підхід до вивчення ІМ [1; 3].

Основна мета навчання ІМ – формування в учнів комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає досягнення школярами такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для

здійснення спілкування в усній (говоріння, аудіювання) та письмовій (читання, письмо) формах у межах визначених комунікативних сфер, тематики ситуативного мовлення та на основі вивченого мовного і мовленнєвого матеріалу [3].

У початковій школі створюються умови для ранньої комунікативно-психологічної адаптації школярів до нового мовного світу та для подолання подальших психологічних бар'єрів при використанні іноземної мови як засобу спілкування; для розвитку мотивації у подальшому оволодінні ІМ; формується елементарна комунікативна компетенція (мовна та мовленнєва) і, відповідно, розвиваються елементарні комунікативні вміння в основних видах мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо), а також елементарні лінгвістичні уявлення та загальнонавчальні вміння, які відповідають рівню (А 1) згідно з "Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти" [4, 8], щоб бути готовими і здатними до елементарного спілкування на міжособистісному та міжкультурному рівнях. При цьому процес навчання ІМ будується як модель реальної комунікації [5]. Вона має зберігати всі найсуттєвіші риси об'єкта, що моделюються: вмотивованість мовленнєвих дій як учителя, так і учнів, звернення усного та писемного висловлювання до конкретного адресата, ситуативну основу комунікації. Комунікативні ситуації, що використовуються у навчанні ІМ, мають відтворювати типові ситуації реального життя у відповідних сферах спілкування, а зміст навчальної іншомовної комунікації має характеризуватися новизною [6].

При комунікативно орієнтованому навчанні ІМ ситуації є стимулом навчання, а саме: основою добору та організації мовленнєвого матеріалу, умовою формування мовленнєвої навички та розвитку мовленнєвого вміння. У сучасній методиці навчальну ситуацію визначають як одиницю змісту навчання, як спосіб організації матеріалу на уроці і як критерій організації системи вправ. За принципом схожості типові комунікативні ситуації об'єднуються у великі групи під назвою сфери спілкування. У Державному стандарті початкової загальної освіти (2005 р.) виділяють такі сфери іншомовного спілкування: особисту, публічну (або суспільну), освітню [7].

Особиста сфера охоплює родинні стосунки та індивідуальні соціальні види діяльності. Центром цієї сфери є дім, сім'я, друзі. Вона стосується індивідуальних занять, таких, як читання для задоволення, ведення особистого щоденника, задоволення спеціальних інтересів. Освітня сфера передбачає участь суб'єкта навчання в організованому навчальному

процесі. Вона торкається таких моментів шкільного життя, як улюблені навчальні предмети, розпорядок дня учня, етикет шкільної поведінки, пріоритетні види діяльності на уроці ІМ та в позаурочній роботі, чергування, речі шкільного вжитку. Публічна (або суспільна) сфера стосується усього, що пов'язане із звичайними соціальними видами взаємодії, такими, як ділові та адміністративні установи, сервіс, культура, дозвілля, засоби зв'язку тощо. З огляду на це для початкової школи інтерес становлять такі теми: державна символіка, визначні місця (наприклад, столиці України, Великої Британії), мандрівки, екскурсії, побутове обслуговування, засоби масової інформації (розмова по телефону, листування), норми повсякденного спілкування [2, 63]. Перелічені вище сфери становлять основу для визначення тем та ситуацій спілкування, які, в свою чергу, зумовлюють предметно-змістовий план іншомовного мовлення учнів.

Іншомовна комунікація в початкових класах дещо умовна. Ця особливість зближує її з театральною комунікацією, яка апелює до уяви, фантазії, емоції акторів, що взаємодіють у "запропонованих обставинах" (у термінах К.С.Станіславського). Щоб задіяти в учнів ті ж самі важелі за допомогою ситуацій, уроки іноземної мови повинні відбуватись в емоційно сприятливій атмосфері. На них, як зазначає американський психолог У.Ріверс, має бути присутнім "дух пригод". А учнів слід ставити в такі умови, в яких єдиною мовою спілкування може бути лише ІМ, що вивчається. Методисти зазначають: забезпеченню комунікативності навчання АМ у початковій школі сприяє застосування ситуацій, побудованих за принципом діалогу культур, у тому числі і з опорою на казкові сюжети країнознавчого характеру [2, 88]. Це пов'язано з тим, що молодші школярі того віку, який психолог К.Блер називав віком казок. Отже, завдання вчителя – забезпечити взаємодію дітей у згаданих вище ситуаціях, подбати про максимально можливий для кожної групи учнів рівень щільності спілкування, щоб протягом року кожен зміг встановити якомога більше мовленнєвих контактів. А саме: з учителем (у режимі фронтальної роботи), з напарником (робота в парах), з однокласниками (робота над проектом, у малих групах, командах), з динамічною зміною партнерів (мобільні ряди).

Підвищення рівня щільності спілкування дещо компенсує недостатню кількість годин на тиждень, відведених для ІМ. Адже за даними психологів, тижневе навантаження з ІМ у початкових класах має становити не менше трьох годин. Збільшення кількості годин для навчання ІМ у другому класі загальноосвітньої школи передбачено за рахунок варіативної частини навчального плану [7]. Але використання цієї можливості у школах України ще не стало масовим.

Загальновідомо, що початковий ступінь – це поєднання двох психологічних домінант: ігрової діяльності та навчальної. Саме тому оволодіння навчальною діяльністю дітьми молодшого шкільного віку

рекомендується здійснювати за допомогою ігрових прийомів. Адже вони передбачають ознайомлення з навчальним матеріалом і вправління в автоматизації дій учнів з цим матеріалом у контексті їхньої ігрової діяльності. На думку І.О.Зимньої, гра для маленьких учнів є психологічним виправданням переходу на нову мову. Слід зважати і на потребу в рухах, бо цього вимагає організм дитини, який розвивається, потреби в естетичній привабливості умов діяльності, – адже діти дуже чутливі до краси. Задоволенню цих потреб сприяє інтегрування іншомовної мовленнєвої роботи з видами діяльності, типовими для молодшого шкільного віку: ігровою, руховою, драматичною, образотворчою [2, 26]. Крім ігрових, адекватними прийомами діяльнісного навчання АМ молодших школярів є:

- спрямованість на навчання функціональних дій: запитати, повідомити інформацію; висловити прохання, пораду, припущення; висловити особисту думку, бажання, ставлення до певної інформації; привітати і відповісти на привітання, попроситися, вибачитися, висловити вдячність і прореагувати на неї;

- орієнтація на навчання соціальної взаємодії з партнерами по комунікації під час роботи в парах, малих групах, мобільних рядах, командах тощо, що передбачає поєднання мовлення і елементів природних комунікативних ситуацій ("наслідування", драматизації, роліві гри);

- реалізація холистичного підходу до навчання ІМ у початковій школі, який передбачає вихід іншомовної мовленнєвої діяльності в інші її види: ігрову, рухову, трудову, естетичну (в тому числі за допомогою проектної методики);

- формування когнітивних (пізнавальних, інтелектуальних) здібностей учнів (зіставлення, порівняння, ранжування предметів, дій, висловлювань за певними ознаками, встановлення логічної послідовності дій, усунення інформаційного дисбалансу, "мозаїка");

- спрямованість на формування соціокультурної компетенції (лінгвокраїнознавчі коментарі, колажі, малі форми дитячого англійського фольклору, пісні) [2, 118–120].

Окремо слід назвати проектні прийоми, застосовуючи які, учні вчать самостійно створювати зміст своєї навчальної діяльності і засвоювати його під час підготовки і захисту обраного проекту [8, 123–126]. Діти виконують проектні прийоми під керівництвом учителя і самостійно (індивідуально, в парах, малих групах), у класі та в позаурочних заходах. Наприклад, одне із методичних завдань полягає в моделюванні практичного застосування ІМ позаурочно, а також удома. Діти можуть отримати завдання розучити з членами родини англійську пісеньку, віршик, провести з ними аеробіку АМ, підготувати з власних малюнків колаж "Демонстрація моди" і розказати членам своєї родини про дітей, які одягнуті у красивий модний одяг. Діти звітують також про роботу у

формі проектів перед класом і батьками. Ефективною формою цього є театралізований звіт учнів "Що ми вміємо робити англійською" на батьківських зборах, оформлення експозицій індивідуальних і колективних проектів у класі тощо.

Застосування всіх цих методів дає змогу змоделювати реальні ситуації спілкування, створити реальні умови для досягнення учнями практичного результату під час вивчення ІМ, а також посилити діяльнісний характер навчання.

У Концепції навчання іноземних мов зазначається, що розвиток комунікативної компетенції неможливий без відповідних соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації у новому для неї суспільстві. Сучасний рівень розвитку міжнародних зв'язків слугує передумовою для активізації знань про культурні особливості країн і народів, мова яких вивчається. Цьому сприяє інтеркультурний підхід до вивчення ІМ. Його необхідність зумовлена сучасним станом міждержавних і міжнаціональних зв'язків [3, 47].

З огляду на соціальне замовлення сьогодення – готувати учнів до спілкування на міжкультурному рівні – особливого значення набуває залучення молодших школярів до діалогу культур. Діалог культур, як результат соціокультурного спрямування навчання ІМ, орієнтується на посилення культурознавчого аспекту у змісті навчання, заохочуючи учнів початкової школи до пізнання культури країни та розвиваючи у них уміння представляти її засобами мовлення. Це дає змогу учням порівнювати спосіб і стиль життя людей у своїй країні та країнах, мову яких вони вивчають. Реалізація принципу діалогу культур у школі допомагає формуванню в учнів таких необхідних для міжкультурного спілкування якостей, як:

- культурна незаангажованість, толерантність і соціокультурна спостережливість;
- готовність до спілкування та співпраці з людьми в іншомовному середовищі;
- мовна та соціокультурна ввічливість [9, 9].

У цьому контексті зростає роль соціокультурної компетенції молодших школярів, змістову основу формування якої становить певний мінімум фонових країнознавчих знань та навички й уміння мовленнєвої і немовленнєвої поведінки в ситуаціях, що моделюють діалог культур. За даними спеціальних досліджень, фонові знання реалізуються за допомогою таких мовних засобів, як фонові лексика, національні реалії. Окрему групу фонових знань утворюють мовленнєвий етикет та елементи дитячого фольклору. Засобом забезпечення адекватних пояснень при ознайомленні учнів з одиницями соціокультурної інформації є лінгвокраїнознавчі коментарі [10]. Дослідне навчання показує, що насичення предметного змісту уроку ІМ соціокультурною інформацією стимулює пізнавально-комунікативну мотивацію учіння, активізуючи тим самим їхні розумові здібності, зокрема опера-

цій аналізу, синтезу, уявного планування, рефлексії. Активізація мислення посилює роботу уваги, пам'яті. Важливим при цьому є емоційний фактор, бо повноцінне формування соціокультурної компетенції школярів пов'язане зазвичай із застосуванням автентичних матеріалів: елементів фольклору, аудіозаписів діалогів у виконанні зразкових дикторів, фрагментів іншомовних мультфільмів тощо [2, 24].

Поясненням інтересу дітей до соціокультурної інформації є ще одна вікова особливість молодших школярів, помічена психологами й методистами: відсутність упереджень, негативних стереотипів щодо інших народів та їхніх країн. На відміну від дорослих і підлітків, діти молодшого шкільного віку внутрішньо схильні до міжкультурної комунікації. Психологічно вони готові виступати посередниками у руйнуванні культурних бар'єрів [12]. Це значно полегшує формування готовності дітей до пізнання іншої культури, до спілкування ІМ.

Ще одна тенденція навчання ІМ у початковій школі – її соціокультурна спрямованість.

Таким чином, основними сучасними тенденціями розвитку англійської освіти молодших школярів в Україні є комунікативна та соціокультурна спрямованість навчання, а також його діяльнісний характер. Організація навчального процесу з ІМ з урахуванням зазначених тенденцій створює сприятливі передумови для здобуття належного рівня англійської освіти учнями початкової школи.

Література

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземна мова. 2–12 класи. 5–12 класи (2-га іноземна мова). – К.: Перун, Ірпінь, 2005. – 208 с.
2. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2005. – С. 45–52.
3. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі // Книга вчителя іноземної мови: Довідково-методичне видання / Упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 45–52.
4. Коваленко О. Удосконалення системи шкільної іншомовної освіти у контексті соціально-педагогічних трансформацій освітнього простору України // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 4. – С. 9–16.
5. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. – Липецк: Липецк. гос. педаг. ин-т, 1998. – 159 с.
6. Склярєнко Н. К. Як навчати сьогодні іноземних мов (концепція) // Іноземні мови. – 1995. – № 1. – С. 5–9.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти (2005 р.)
8. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі. – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.
9. Коваленко О. Про вивчення іноземних мов у 2007–2008 навчальному році (Методичні рекомендації). // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 3. – С. 6–12.
10. Коломінова О. О. Зміст соціокультурного аспекту навчання англійської мови у початковій школі // Іноземні мови. – 2004. – № 2. – С. 50–53.